

7. Радчук Г. Аксіопсихологія вищої школи : монографія / Г. Радчук. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – 415 с.
8. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості : культурологічні та аксіологічні аспекти : наук.-метод. посіб. / В. В. Рибалка. – К. ; Вінниця : Планер, 2010. – 382 с.
9. Черенщикова Д. Аксіокорекція педагогічного спілкування у вищих навчальних закладах засобами позитивної психотерапії / Д. Черенщикова // Психологія особистості. – 2012. – № 1 (3). – С. 184–194.

УДК 159.922.1+37.015.3

Оксана Кікінежді

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

У статті розкриті методологічні засади формування духовності особистості в контексті гендерної парадигми. Представлена теоретично обґрунтована й емпірично апробована авторська модель гендерно-освітніх технологій як психолого-педагогічних новацій оптимізації процесу формування егалітарної свідомості, гуманістичної спрямованості та духовності особистості в період її дорослішання.

Ключові слова: *статеворольова ідентифікація, гендерна ідентичність, духовність, статева соціалізація особистості, особистісно-егалітарний підхід, егалітарна свідомість і самосвідомість, гендерно-освітні технології.*

The article deals with the methodological principles of individual's spiritual formation in the context of gender paradigm. The theoretically substantiated and empirically appraised model of gender educational technologies as psychoeducational maintenance of optimization of the process of egalitarian consciousness formation, humanistic orientations and spiritual identity during its maturation are submitted.

Keywords: *sex-role identification, gender identity, spirituality, person's sex socialization, personal egalitarian approach, egalitarian consciousness and self-consciousness, gender education technologies.*

Актуальність дослідження. Гуманітарні, демографічні, соціально-економічні та екологічні виклики сьогодення Україні, неоднозначний вплив глобалізаційних та інформаційних процесів на роль держави та громадянського суспільства, що знецінює духовно-моральні та національні цінності, вимагають переосмислення значущості світоглядних орієнтирів та фундаментальних цінностей, забезпечення розвитку й саморозвитку особистості як носія духовності. У зв'язку із цим, зрозумілим є звернення до антропологічної проблематики в педагогічній та віковій психології, зокрема, гендерного виміру розвитку людини, який дає змогу виявляти психологічні механізми соціалізації та диференціації статей, шляхи демократизації онтологічних основ «життя в статі».

Сучасна психологія у контексті «генези здійснення особистості» (С.Максименко) акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови й самоздійснення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями (Г.Балл, М.Боришевський, Т.Говорун, А.Маслоу, В.Москаленко, Е.Помиткін,

В.Роменець, К.Роджерс, М.Савчин, В.Татенко, Т.Титаренко та інші учені). На нашу думку, найвиразніше цей феномен репрезентується в межах гуманістичного та феноменологічного підходів, що дає змогу розкрити питання розвитку суб'єктності, самовираження, набуття «сутнісного Я» у суперечностях життя. Попри очевидну «відкритість» прикладного аспекту проблеми гендерної ідентичності, вона має значний внутрішній пласт, оскільки охоплює чимало нез'ясованих психологічних механізмів особистісного та духовного розвитку людини, бо феномен духовності як система моральнорелевантних ціннісних орієнтацій є внутрішньо особистісними детермінантами життєдіяльності людини (М.Боришевський).

Отримання науково обґрунтованих даних щодо онтогенезу гендерної ідентичності дасть змогу привернути увагу вчених до процесів і результатів самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур. Таким чином, наукова розробка особливостей становлення гендерної ідентичності вимагає інтеграції психологічних досліджень, скерованих у напрямі онтогенезу свідомості та самосвідомості, презентації Я у виборі лінії статевої поведінки, формування психологічних механізмів самовизначення та саморегуляції представників різної статі, що й визначило мету статті.

Гендер як соціокультурна стаття базується в цілому на онтологічному припущенні, згідно з яким об'єкт аналізу вирізняється багаторівневістю значень та різноманітністю проявів, що стало вирішальним в означенні методологічних підходів до дослідження феномену ідентифікації як диференціації статевої свідомості та самосвідомості особистості. Теоретико-методологічну основу склали загальнонаукові принципи цілісності, активності, розвитку особистості в діяльності, базові положення психологічної науки із залученням теорій і даних філософії, фемінології, гендерології у зв'язку з міжгалузевим характером проблеми (С.Павличко, О.Забужко, Н.Зборовська, Н.Кобринська, Л.Смоляр та ін.); свідомого і несвідомого в життєдіяльності людини, що продукується у певному етносоціальному оточенні, ментальної рефлексії статевої належності (С.Бовуар, К.Горні, К.Естес, В.Куєвда, А.Менегетті, К.Мілет, Н.Ходороу, М.-Л.Чепа, Б.Фрідан), а також гуманістичної спадщини педагогічної думки (Г.Ващенко, М.Драгоманов, А.Макаренко, М.Пирогов, С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський).

Гендерна ідентифікація розглядається як суб'єктна та соціально-психологічна реальність у контексті цілісного процесу свідомості й самосвідомості (М.Боришевський, В.Столін), формування еґо-структур у континіумі індивідуального розвитку (Е.Еріксон, Дж.Марсія, Е.Берн), ціннісно-сміслового самовизначення (К.Войтила, В.Франкл), когнітивного дозрівання індивіда (А.Бандура, Ж.Піаже, Л.Кольберг), засвоєння когнітивних схем (С.Бем, Ш.Берн, С.Московічі та ін.). Гендерну Я-концепцію ми розглядаємо як наративну конфігурацію, завдяки якій різні життєві події й епізоди (гендерні ситуації) структуруються в одне ціле, що є об'єктивацією особистісних смислових конструктів, які складають, у свою чергу, індивідуальну суб'єктну реальність (Н.Чепелева).

Гендерний підхід як ексклюзивна теорія та методологія сьогодні досить органічно увійшов у психологічну науку, оскільки гендерно-орієнтовані дослі-

дження містять цінну інформацію, що забезпечує розуміння загальних і специфічних закономірностей психічного розвитку особистості представників жіночої та чоловічої статі в умовах онтогенезу. Перспективними в цьому плані є дослідження механізмів соціального пізнання на основі категорії гендеру в контексті психологічних концепцій С.Бем крізь призму теорії гендерної схеми й теорії лінз гендера, а саме лінзу гендерної поляризації, лінзу андроцентризму та лінзу біологічного есенціалізму, у феномені яких спостерігається певна аналогія з думками Л.Виготського про «знакове опосередкування» психіки, коли культурний знак стає засобом організації суб'єктної поведінки особистості в період дорослішання [2; 4]. Соціалізація забезпечує входження дитини в гендерну культуру суспільства та є найважливішим фактором, що визначає конструювання її гендерної ідентичності, суб'єктну активність у процесі самотворення гендерного «Я» відповідно до віку, зони найближчого розвитку та провідного виду діяльності, новоутворень у психічному розвитку.

Аналіз феномену ідентифікації в гендерному аспекті дає можливість розглядати її індикатором статевої ролі соціалізації. Міждисциплінарний характер гендерних досліджень лише підкреслив нерозривність взаємовпливів біологічного й соціального в аналізі психічних явищ, які лежать в основі процесу ідентифікації. Соціально-конструктивний підхід набув у нашому дослідженні статусу провідного у виявленні соціально-педагогічних чинників гендерної ідентифікації особистості, що дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності – стевотипізованої чи андрогінної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму у представників обох статей (відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної соціалізації (П.Бергер, Т.Лукман, Е.Кіммел, Г.Крайг, М.Мід та ін.).

Діяльнісно-особистісний підхід, провідним методологічним принципом якого є детермінізм, дав змогу розглянути проблеми гендерної соціалізації індивіда як інтерналізацію та інтралізацію особистістю гендерної культури, соціальну індивідуалізацію в людині стеворольових очікувань навколишнього середовища. Як зазначає Т.Титаренко, «... особистість стає соціокультурною реальністю, коли осмислює себе і своє життя в певних дискурсах» [19, с.46]. За ідентифікацією утверджується статус інтегрованої інстанції психіки, що перетворює зовнішні соціокультурні гендерні символи в особистісно значущі й осмислені, співвіднесені з власним «Я» цінності й смисли, що впливають на ставлення людини до себе як до чоловіка чи жінки. Звідси – найбільше значення в інтерпретації гендерних настанов особистості як особливого предмета психологічного вимірювання у межах буттєвого підходу набуває аналіз усієї сукупності станів, просторів і реальностей поведінки, культурно-знаковий простір, а також характер зв'язку між ними (Т.Говорун, І.Кон, Г.Костюк, С.Максименко, Е.Помиткін, С.Рубінштейн, М.Савчин, В.Татенко, П.Чамата та ін.).

Слід зазначити, що зміст гендерних уявлень індивіда є важливим індикатором набуття стеворольової ідентичності. Ціннісно-смілова складова гендерних образів сучасного чоловіка/жінки, хлопчика/дівчинки є важливим чинником розвитку андрогінної гендерної ідентичності в особистості в період до-

рослішання та передумовою егалітарної самосвідомості у виконанні майбутніх сімейних та соціальних ролей. Можливість бути представленою у самосвідомості особистості в реальній та ідеальній формах конститує особливу роль і специфічні функції гендерного Я у саморегуляції поведінки (від Я знаю як хлопчик/дівчинка через – Я хочу як хлопчик/дівчинка до Я можу/вмію як хлопчик/дівчинка). Гендерна ідентичність виступає в ракурсі мотиваційно-ціннісних диспозицій особистості як відповідний віку симптомокомплекс маскулінно-фемінних властивостей у просторово-часовому вимірі.

Саме егалітарна соціалізація є співзвучною практиці особистісно-орієнтованого (ненасильницького) підходу в освіті, що виходить із демократичної моделі суспільства як спільноти рівноправних індивідуальностей, яка, як відмічає К.Абульханова-Славська (1991), сьогодні визнається найбільш прогресивною та продуктивною [1]. У цьому розумінні вихідні положення особистісно-егалітарного підходу як базової стратегії соціалізації та виховання охоплюють реалізацію ідеї рівноправ'я статей та їхню взаємозамінність; індетермінацію біологічною належністю гендерних ролей; утвердження егалітарного світогляду: гендерну компетентність як обізнаність із нормативами статево-рольової поведінки, гендерну чуйність як створення умов для повноцінного розвитку представників різної статі попри статеві стереотипи та упередження, здатність розв'язувати проблеми навчання й виховання з позиції егалітарної гендерної ідеології та гендерну толерантність як повагу до основоположних прав і свобод людини [8].

Метою національної освіти проголошено пріоритет особистісної орієнтації на розвиток дитини як суб'єкта власного життя, креативної, самодостатньої особистості, що є релевантною принципам гендерного підходу до виховання особистості та його різновиду – особистісно-егалітарного. На думку видатного українського психолога М.Боришевського, «світоглядні ціннісні орієнтації як складова системи духовних цінностей є базовим утворенням в структурі свідомості та самосвідомості особистості й визначають зміст, сутність Я-концепції особистості»; «... сенс реалізації особистісного підходу як одного з найважливіших принципів організації педагогічного процесу полягає не лише і не стільки у тому, щоб допомогти вихованцю збагнути себе як особистість, як неповторну індивідуальність, але й у тому, аби сприяти виникненню у нього здатності бачити себе, своє «Я» як частку, складову «Я» інших людей, тобто «не-Я» [12, с.26]. Учений вважає необхідною умовою формування в особистості громадянських якостей, а детермінантою становлення її духовності – адекватний розвиток національної самосвідомості [3, с.317]. На взаємозв'язку етнології, історії та психології у контексті формування національної свідомості підростаючого покоління наголошує В.Куєвда [9, с.85–92]. У своєму баченні завдань психологічної науки в сприянні духовному розвитку особистості психолог Е.Помиткін виходить із врахування актуальної потреби у духовному відродженні України [11, с.12–15]. Міркуючи про те, яка сила пов'язує психіку, душу й дух в єдине ціле, В.Татенко підкреслює, що «такою онтичною силою володіє наше «я», яке поєднує, синтезує, інтегрує і знімає в собі організмичне (мозок), психічне (індивід), душевне (особистість) і духовне (суб'єктність) в

індивідуально-неповторному, унікальному вчинку життєздійснення, що підносить людську істоту до рівня індивідуальності» [16, с.69].

В основу запропонованої нами егалітарної моделі статевої соціалізації покладені провідні ідеї гуманістичної психології та педагогіки, принципи особистісно-егалітарного підходу як базового в особистісному розвитку та подальшій самореалізації внутрішнього потенціалу індивідуальності, формування гендерної чуйності в різноманітності взаємодій між статями. Для нашого дослідження важливим є розгляд М.Савчиним сутності духовності в системі фундаментальних філософських, теологічних і психологічних понять, зокрема, співвідношення духовності особистості та людської тілесності, духовності й моральності, духовності й свободи тощо [15].

Побудова моделі гендерно-освітніх технологій на засадах інтеграції особистісно-орієнтованого та гендерного підходів охоплювала підготовку дівчат і хлопців до гнучкого соціостатевого репертуару в поведінці та різноманітних сферах життєдіяльності з урахуванням їхніх здібностей, уподобань, нахилів, можливостей, рівних умов для пропагування ідеї рівноваги та взаємозамінності статевих ролей, повноти розвитку індивідуальності, гармонійної цілісності особистості незалежно від її статевої належності [8].

Формування гендерної компетентності як складової життєвої компетентності в підлітків та юнацтва було спрямоване на розвиток їхнього критичного мислення, збагачення досвіду міжстатевої взаємодії партнерськими стосунками, формування здатності протистояти гендерним стереотипам.

Серед апробованих методів роботи з учнівством також застосовувалися і такі: інтерактивні міні-лекції, проблемні, частково-пошукові й евристичні бесіди, рефлексивні аналітичні коментарі, контент-аналіз аудіовідеоматеріалів, створення кейсів і портфоліо з гендерних проблем, проведення експрес-інтерв'ю, рецензування публікацій ЗМІ на гендерну тематику, мозкові атаки, створення колажів, гендерних автобіографій відомих людей, коментарів із життєвих випадків (case study). Підґрунтям розробленого змісту, методів та прийомів психолого-педагогічного супроводу стали засади розвивального та суб'єктно-особистісного підходів гендерного навчання, розвиток саморефлексії як наскрізних ліній у набутті гендерних знань підлітками.

Реалізація програми «Гендерна культура молоді» здійснювалася в дослідженні за трьома напрямками: 1) корекційно-розвивальна робота з дітьми та юнацтвом із метою розвитку егалітарної взаємодії; 2) гендерна освіта педагогів, психологів і батьків як головних агентів гендерної соціалізації особистості в період її дорослішання; 3) гендерна освіченість студентської молоді (діяльність школи гендерної рівності, гендерно-освітнього центру) на основі розроблених положень особистісно-егалітарного підходу як засадничих принципів гендерної просвіти: науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя подолання стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у ставленні до статей та міжстатевого спілкування; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо життя в статі; суб'єктна позиція (позиція акто-

ра) як умова активізації гендерного самовизначення та саморефлексії в навчальному діалозі; рівноцінність «чоловічого» та «жіночого» начал в аналізі дидактичного матеріалу.

Методологічні засади гендерно-освітніх технологій склали психолого-педагогічні парадигми: формувальна – у дошкільній та початковій школі, розвивальна – у середній, творча – у вищій. Зміст кожного модуля розкривався за допомогою трьох компонентів: актуалізація гендерних уявлень, активне експериментування як побудова нових знань, рефлексія їх результатів як само- та взаємооцінювання. У розроблених і запроваджених у навчальний процес педагогічних ВНЗ трьох взаємопов'язаних різноманітних гендерних дисциплінах («Гендерна психологія», «Гендерна психологія і педагогіка», «Гендерна освіта: теорія і практика») акцентовано на уміннях надання практичної консультативної допомоги дітям та дорослим у розв'язанні проблем гендерного характеру, подоланні статевої упередженості та сексизму з утвердження ідей самобутності особистості та її самореалізації незалежно від статі. Констатувальні зрізи, виміри динаміки гендерних знань, фокус-групи, а також наративи на тему «Моє гендерне Я», експертні оцінки засвідчили зростання інтересу учнівської та студентської молоді до проблем «життя в статі» за умови вільного та необмеженого статевою належністю самовираження (суб'єкт-суб'єктного та суб'єкт-об'єктного діалогічного спілкування), засвоєння способів деконструкції гендерних стереотипів у поведінці. Важливою умовою ефективності програми було впровадження психолого-педагогічних засобів у навчально-виховний процес, комплексний підхід до формування паритетності статей у генезі системи відносин «вихователь – дитина – батьки». За системного та послідовного їх застосування було досягнуто відповідного рівня показників гендерної компетентності.

Основу комплексної освітньої програми для юнацтва «Гендерна культура молоді» склали напрямки діяльності Школи гендерної рівності (ШГР), створеної при Центрі гендерних студій ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Метою занять у ШГР було надання старшокласникам та студентам базових знань із проблеми гендерного паритету (за методом «рівний-рівному»), а також сутності егалітарності як індивідуально-розвивального підходу до особистості. Найсуттєвішою характеристикою сформованого освітнього середовища ШГР є розширення гендерно-ціннісного світогляду особистості, її суб'єктне, «авторське» ставлення до життєвих подій, що передбачало живу, активну участь обох статей у різних видах діяльності, гнучкість поведінки, виявлення власного творчого задуму тощо. Мета діяльності науково-дослідного Центру – розробка й експериментальне обґрунтування моделі формування гендерної свідомості та самосвідомості особистості-професіонала, що передбачає реконструкцію сталих світоглядних стереотипів і набуття компетенцій із гендерних питань. Завданням гендерно-освітнього Центру було наповнення основних вишівських дисциплін гендерним змістовим модулем, розробка програм і впровадження спецкурсів із гендерної психології та педагогіки.

Створення егалітарно-освітнього (творчо-розвивального) середовища в дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах можливе за умови

впровадження методично-освітніх засад гендерної ідеології навчання й виховання на основі використання «педагогічної матриці» національної гуманістичної спадщини. Застосування особистісно орієнтованих технологій в освітніх закладах різного рівня сприяє розвитку андрогінних властивостей особистості, егалітарній міжстатевій паритетності у взаємодії «батьки–діти–педагоги». У дослідженні апробована відповідність гендерно-освітніх технологій вимогам гендерного паритету в контексті розвитку ключових особистісних компетенцій як психолого-педагогічної інновації шляхом відмови від диференційованого, обмежувального підходу залежно від статі, на користь особистісного, духовного розвитку.

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем ; пер. с англ. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
3. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский / под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 504 с.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 308 с.
6. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
8. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : монографія / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.
9. Куєвда В. Т. Психологічні ретроспекції української етнокультурної моделі : монографія / [В. Т. Куєвда, Т. В. Ковтунич] ; за ред. М.-Л. А. Чепи. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
10. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
11. Помиткін Е. Психологія духовного розвитку особистості / Е. Помиткін. – К. : Наш час, 2005. – 280 с.
12. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості : монографія / М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська [та ін.] за заг. ред. М. Й. Боришевського. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 200 с.
13. Роменець В. А. Суб'єкт психічної активності як предмет історичної активності особистості / В. А. Роменець. – К. : Ін-т психології АПН України, 1993. – С. 81–82.
14. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.
15. Савчин М. В. Духовний потенціал людини. Вид. 2-ге, перероб., доповн. / М. В. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 507 с.
16. Татенко В. Що знає про психіку, душу і дух людський сучасна психологія? / В. Татенко // Світогляд. – 2012. – № 2. – С. 62–70.
17. Чамата П. Р. Про генезис самосвідомості дитини / П. Р. Чамата // Наукові записки НДІ психології. – К. : Рад. школа, 1949. – Т. 1. – С. 224–242.

-
18. Чепелева Н. В. Идентичность личности в контексте психологической герменевтики / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / за ред. Н. В. Чепелевої. – К. : Міленіум, 2006. – Т. 2. – Вип. 4. – С. 5–15.
19. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко; Національна академія педагогічних наук України, Ін-т соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 512 с.

УДК 159.9

Елеонора Кіричевська

ДУХОВНІСТЬ ЯК ПРОДУКТ І РЕЗУЛЬТАТ РЕЛІГІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У рамках концепції психології творчого сприймання розкривається специфіка розуміння духовності як особливого виду релігійної творчості. Стверджується, що продукти релігійної творчості мають конкретне призначення: це галузь точних смислів і текстових значень того або іншого знаку, зображення чи образного ряду. Власне психологічну структуру інформації можна представити у вигляді трирівневої ієрархії: знак – значення – смисл.

Ключові слова: релігійна інформація, духовність, сприймання знакової інформації, види й форми релігійної інформації, релігійна творчість.

Within the concept of psychology of the creative perception of specifics of understanding spirituality as a special kind of religious creativity. It is argued that the products of religious art have a specific purpose: this is an industry precise meanings and text values of either sign, image or image series. The actual psychological structure information can be represented in the form of a three-level hierarchy: symbol – value – meaning.

Keywords: religious information, spirituality, perceptions of sign information, types and forms of religious information, religious creativity.

Актуальність дослідження. Єдиною доступною можливістю пояснити незмінне тяжіння людини до віри є розуміння того, чому релігія так органічно стає способом творчого освоєння світу особистості. Стійкий інтерес до визначення сутності релігійності та духовності тісно пов'язаний, як нам видається, з намаганням осягнути феномен особистості й умови досягнення максимального рівня розвитку її потенціалу. Відтак актуальним і гостросучасним стає вивчення та аналіз зовнішніх передумов релігійної творчості особистості та внутрішніх, прихованих механізмів формування релігійних поглядів і переконань – детермінант релігійної творчості.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Питання, пов'язані з проблемою вивчення психології творчості та обдарованості в контексті релігійного знання в різноманітних її аспектах, отримали серйозний розвиток у працях відомих зарубіжних і вітчизняних дослідників. Так, праці В.М.Аллахвердова, Б.С.Братуся, Ф.Є.Василюка, В.І.Слободчикова, В.Д.Шадрикова обґрунтовують важливість дослідження духовно-релігійного знання як джерела накопичення психологічної феноменології. Куль-